

«در مسیر آفرینش»

راهنمای عملی پرورش خلاقیت‌های ادبی کودکان و نوجوانان

کتاب نگارش

(۱۰)

تألیف: ستودابه امینی

لوح زرین

سروشنامه:	امینی سودابه-
عنوان و پدیدآور:	در مسیر آفرینش «راهنمای عملی پرورش خلاقیت‌های ادبی کودکان و نوجوانان» ویژه معلم‌ان اشا (کتاب نگارش ۱۰) / سودابه امینی
مشخصات نشر:	تهران: لوح زرین، ۱۳۸۶.
مشخصات ظاهری:	۱۲۸ ص
فروست:	سری کتاب‌های نگارش؛
شابک:	(دوره) (ج. ۱) 964-8205-99-X : 964-8205-24-8
یادداشت:	فیبا
موضوع:	فارسی — انشا و تمرین — راهنمای آموزشی
موضوع:	فارسی — املا — راهنمای آموزشی
موضوع:	فن نگارش
رده‌بندی کنگره:	۲۳۴۵٫۲/م۳۳۹/۲ PIR۲۸۳۹
رده‌بندی دیویی:	۸۰۸/۰۴۴
شماره‌ی کتابخانه‌ی ملی:	۸۵-۲۱۳۳۱

- در مسیر آفرینش (کتاب نگارش ۱۰)
- نویسنده: سودابه امینی
- ناشر: لوح زرین
- حروف چین و صفحه‌آرا: لیلا چوبینی
- خوش‌نویس: پروانه انصار
- طرح جلد: طاهر حسینی‌نژاد
- لیتوگرافی و چاپ: واصف
- شمارگان: ۱۰۰۰ جلد
- چاپ اول: ۱۳۸۶
- قیمت: ۱۶۰۰ تومان
- تلفن پخش: ۶۶۹۴۹۱۴۷ - ۶۶۴۲۷۰۵۳
- نشانی: تهران، خیابان کارگر شمالی، خیابان نصرت، شماره‌ی ۲۵۰، واحد ۱۶.
- کلیه‌ی حقوق نشر محفوظ است.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹.....	مقدمه.....
۱۲.....	نکاتی چند درباره‌ی مجموعه‌ی حاضر.....
	بخش اول: آن‌چه که معلم انشا باید بداند.....
۱۵.....	برنامه‌ریزی.....
۱۶.....	ثبت اطلاعات و تجربیات.....
۱۷.....	اولین اثر و آخرین اثر دانش‌آموز.....
۱۸.....	هدف از پرورش خلاقیت‌های ادبی کودکان و نوجوانان.....
۱۹.....	مرز بین تخیل و توهم.....
۲۰.....	ایجاد فضای خلاق در کلاس.....
۲۲.....	چگونه ترس کودکان از نوشتن را از میان ببریم؟.....
۲۴.....	ایجاد شرایط مناسب برای نوشتن.....
۲۵.....	ایجاد عادت نوشتن در دانش‌آموزان.....
۲۷.....	ایجاد عادت به مطالعه در دانش‌آموزان.....
۲۸.....	معیارهای انتخاب کتاب مناسب برای کودکان.....
۲۹.....	در مواجهه با آثار تقلیدی چه عکس‌العملی نشان دهیم؟.....
۳۱.....	موضوع‌یابی.....
۳۲.....	تشکیل بانک موضوعی.....
۳۳.....	مفاهیم.....

۳۴	 شخصیت‌های خیالی
۳۵	 اشیا
۳۷	 در هنگام ارائه‌ی موضوع به چه نکاتی توجه کنیم؟
۳۹	 ارزیابی، نقد آثار و تشویق دانش‌آموزان
۴۱	 اثرات شعرخوانی و داستان‌خوانی بر کودکان و نوجوانان
۴۱	 تربیت حس زیبایی‌شناسی
۴۳	 شنیدن خلاق
۴۴	 خواندن خلاق
۴۵	 تقویت تخیل
۴۵	 ایجاد انگیزه‌ی مطالعه و لذت از آن
۴۶	 تقویت دایره‌ی واژگان
۴۷	 آشنایی با بار حسی و عاطفی کلمات
۴۷	 تقویت بیان شفاهی
۴۷	 تقویت تخیل زبانی
۴۸	 ایجاد زمینه برای کشف توسط کودک
۴۹	 آشناسازی کودک و نوجوان با نمادهای عینی و ذهنی
۴۹	 جان‌بخشی به عناصر طبیعت
۵۰	 ایجاد مهارت درک مفاهیم
۵۱	 آمادگی برای ورود به مرحله‌ی بعدی رشد
۵۲	 تقویت تفکر منطقی
۵۲	 برقراری ارتباط مناسب با جهان پیرامون
۵۳	 پرورش حس دینی مذهبی

۵۴	آشنایی با عناصر شعر و داستان
۵۵	رسیدن به معیار برترین‌ها در شعر و داستان
۵۷	فهرست منابع قابل استفاده در کلاس انشا
	بخش دوم: کار در کلاس انشا
۵۹	استفاده از ادبیات شفاهی رایج در بین دانش‌آموزان برای نوشتن
۶۰	استفاده از تجربیات شخصی دانش‌آموزان
۶۲	استفاده از عناصر طبیعت برای نوشتن
۶۳	استفاده از موضوع حیوانات در کلاس‌های انشا
۶۵	استفاده از خطوط، شکل‌های ساده و رنگ‌ها
۷۱	استفاده از تصویر و کاربرد آن در کلاس انشا
۷۲	کار با تصاویر
۷۳	معیارهای انتخاب تصویر برای استفاده در کلاس انشا
۷۴	استفاده از تصاویری که سیر داستانی دارند
۷۷	کامل کردن تصاویری که سیر داستانی دارند
۷۷	نقاشی و نوشتن
۷۸	استفاده از کاریکاتور
۷۹	چند روش کار با استفاده از ضرب‌المثل‌ها
۸۳	گفت‌وگوی خلاق
۸۵	گفت‌وگوی خلاق با موضوع مترسک
۸۷	گفت‌وگوی خلاق با موضوع رنگ‌ها
۹۰	گفت‌وگوی خلاق با موضوع فصل‌ها
۹۱	فهرست موضوعی

۹۶	نمونه آثار.....
۱۱۰	استفاده از داستان در کلاس‌های انشا.....
۱۱۸	استفاده از کتاب‌های سی‌دی دار.....
۱۲۱	استفاده از کارت‌تون یا فیلم.....
۱۲۳	راهنمای والدین.....
۱۲۶	فهرست منابع.....

نوشتن مستلزم بازنگری عواطف، اندیشه‌ها و تخیلات است؛ علاوه بر این لزوم آشنایی بیش‌تر با ساخت و بافت زبان برای دانش‌آموزی که می‌نویسد امری بدیهی و اجتناب‌ناپذیر است، به همین دلیل معلم باید فضایی را فراهم آورد که امکان تجربه کردن برای دانش‌آموزان ایجاد شود و نیز امکان درون‌نگری و بازخوانی عواطف و اندیشه‌ها به دانش‌آموز داده شود. در واقع، بازخوانی عواطف و اندیشه‌ها یک وجه است و تبدیل عواطف و اندیشه‌ها به رمزهای کلامی وجه دیگر و نتیجه‌ی برقراری رابطه‌ی منطقی بین این دو «نوشتن» است. فراهم کردن فضای متعادل جهت تجربه و تمرین، منجر به ایجاد فضایی خلاق می‌شود. معلم باید توجه داشته باشد که ایجاد فضای خلاق برای نوشتن، الزاماً منجر به نوشتن متن خلاق توسط دانش‌آموز نمی‌شود، ظرفیت‌ها و توانایی‌های دانش‌آموزان متفاوت است، علاوه بر این حتی اگر معلم از خلاق‌ترین روش‌ها برای ایجاد فضای مطلوب در کلاس استفاده کند، نباید انتظار نتیجه‌گیری فوری از کار خود داشته باشد.

هدف از به‌کارگیری روش‌های خلاق برای پرورش توانایی نوشتن در دانش‌آموزان رشد خلاقیت ادبی آن‌ها در طولانی مدت است. وسعت بخشیدن به جهان‌بینی دانش‌آموزان و نحوه‌ی اندیشیدن ایشان اتفاقی است مبارک و این اتفاق نیازمند زمان و تلاش و کسب تجربه است. معلم خلاق و مجرب مرتب در حال نو کردن روش‌های کار خود است و نوشتن، نیازمند بازنگری روش‌های گذشته، ترمیم آن‌ها، ارزیابی اثرات این روش‌ها بر مخاطب و... است که همه و همه سمفونی زیبایی را به گوش می‌رساند که نوآندگان آن معلمان و دانش‌آموزان هستند.

برای ایجاد تحول در کلاس انشا نیازمند تغییر در برنامه‌ریزی معلم و تغییرات جدی در دیدگاه‌های مسئولین محترم آموزش و پرورش نیز هستیم. همه‌ی ما می‌دانیم که زمان کلاس انشا آن قدر کوتاه است که دانش‌آموزان فرصت خواندن نوشته‌های خود را در کلاس پیدا

نمی‌کنند و این ضعفی است که باید به‌طور جدی جهت رفع آن تلاش کنیم. برای خلق آثار ادبی، معلم نیازمند زمان خاص برای ارائه‌ی موضوع و دانش‌آموز نیازمند زمان کافی برای نوشتن است. اگر زمان لازم برای خواندن متن نوشته‌ی دانش‌آموزان و نیز زمان لازم برای گفت‌وگو درباره‌ی متون خوانده شده را به آن اضافه کنیم، خواهیم دید که برنامه‌ریزی و زمان‌بندی فعلی کفاف فعالیت جدی ادبی در کلاس انشا را نخواهد داد. محدودیت‌ها، خلاقیت‌ها را به نابودی خواهند کشید.

انتخاب معلم مناسب، ارائه‌ی آموزش‌های لازم به معلمان متعهد و خلاق و نیز ایجاد فضاهای مناسب برای برگزاری کلاس انشا از موارد مهمی است که باید به آن پرداختیم. بهای خلاقیت را باید پرداخت؛ چرا که در ازای آن گهرهای درخشانی را کشف می‌کنیم که ارزش پرداختن این هزینه‌ها را دارند.

آن‌چه در این کتاب آمده، حاصل تجربیات نگارنده در مدارس و مراکز مختلف فرهنگی هنری کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان است.

وقتی کتاب «نوشتن، رویش اندیشه»^{*} را نگاه می‌کردم، دیدم که زهرا فرمانی، زهرا پورحیدرآبادی، نسرین مظفری، نرجس خاتون ناطقی‌پور و عزیزان دیگری که نامشان در کتاب آمده نیز همه و همه به دنبال گمشده‌ای هستند که من هم سال‌های سال در جست‌وجویش بودم. همه‌ی ما به دنبال جنبه‌ی خلاق شخصیت کودکان و نوجوانان بوده و خواهیم بود. امید که مسئولین، این راه را پر ره‌روتر نمایند و با مساعدت‌ها و روشن‌بینی‌های خود فضا را برای رشد زبان و اندیشه‌ی فرزندان ایران زمین بالنده‌تر کنند.

در پایان لازم می‌دانم از همه‌ی کسانی که از آن‌ها «آموخته‌ام» از جمله مربیان و

* نوشتن، رویش اندیشه، به کوشش سیدحسین حسینی‌نژاد، نشر لوح زرین، ۱۳۸۵.

کارشناسان خلاق و توانمند کانون به‌ویژه پیش‌کسوت‌های مرکز آفرینش‌های ادبی کانون پرورش فکری، آقایان «بهمن کاظمی» و «علی خانجانی» سپاس‌گزاری نمایم. برای همه‌ی کسانی که خدمتگزار فرهنگ سرزمین عزیزمان هستند آرزوی سلامتی و سعادت دارم.

نکاتی چند درباره‌ی مجموعه‌ی حاضر:

مجموعه روش‌هایی که در این کتاب آمده است برای دانش‌آموزان کلاس‌های سوم دبستان تا دوم راهنمایی قابل استفاده است. مسلماً این روش‌ها می‌توانند زمینه‌ای برای طراحی روش‌های تازه توسط معلمان باشند. توجه به سطح آثار ادبی دانش‌آموزان در هنگام استفاده از روش‌ها اهمیت دارد.

روش‌های ساده و ابتدایی شامل «استفاده از خطوط درهم»، «خطوط ناتمام»، «تصویرسازی از شعر»، «تصویرسازی از داستان»، «استفاده از تصویر به عنوان یک ابزار برای فعال‌سازی ذهن دانش‌آموزان»، «استفاده از حروف الفبا و شخصیت بخشیدن به آن‌ها»، «تقویت بیان شفاهی» و «نوشتن خاطرات کوتاه روزانه» بوده و می‌تواند در سال‌های سوم و چهارم دبستان مورد استفاده قرار گیرد.

ارائه‌ی موضوع‌های تخیلی، نوشتن طنز، سرودن شعر و نوشتن داستان با استفاده از تکنیک‌های داستان‌نویسی از روش‌های پیچیده‌تر و پیشرفته‌تر است و می‌تواند در کلاس‌های بالاتر مورد استفاده قرار گیرد.

نکته‌ی قابل توجه این است که همه‌ی روش‌های پیشنهادی در این کتاب برای یک دوره‌ی یک ساله‌ی کار با دانش‌آموزان قابل استفاده نیست. این مجموعه منبعی است که معلم می‌تواند برای طرح‌ریزی جهت برگزاری کلاس انشا از آن استفاده کند. مقطع تحصیلی دانش‌آموزان و محدودیت‌هایی که معلم برای برگزاری کلاس‌های ادبی دارد از عواملی هستند که در شیوه‌ی برنامه‌ریزی معلم دخالت زیادی دارند.

توصیه می‌شود یک بار کتاب را به‌طور کامل مطالعه کنید و سپس براساس اهداف خود

روش‌های مناسب را انتخاب نمایید.

قابل ذکر است که تمامی روش‌های پیشنهاد شده در این مجموعه به نوشتن ختم نمی‌شوند و نکته‌ی مهم‌تر این‌که هدف ما از اجرای این شیوه‌ها این نیست که داستان‌نویس یا شاعر تربیت کنیم، بلکه قصد آن را داریم که ذهن کودک و نوجوان را با استفاده از ابزارهای مختلف، (مثل کلمه، تصویر، وزن و قافیه، عناصر طبیعت و...) فعال نماییم، به گونه‌ای که محتوای آثار ادبی آن‌ها محتوایی خلاق و متفاوت با طبق معمول‌ها شود.

همان‌گونه که ملاحظه می‌کنید، این مجموعه دارای دو بخش است:

بخش اول شامل مباحث نظری است از قبیل اهداف، پرورش خلاقیت‌های ادبی، ایجاد زمینه برای خواندن و نوشتن، موضوع‌یابی، روش‌های نقد و تشویق و اثرات شعرخوانی و قصه‌خوانی بر کودکان و نوجوانان.

بخش دوم شامل روش‌های کار و ابزارهای مورد استفاده در کلاس انشا است. در انتها نیز راهنمای والدین را ملاحظه می‌کنید.

امیدوارم که تعجیل در رسیدن به روش‌ها مخاطب عزیز این کتاب را وادار نکند که از بخش اول کتاب به سادگی بگذرد؛ چرا که مباحث این بخش اغلب تجربیات مربیان ادبی است و مطالعه‌ی دقیق این مطالب معلم را برای ورود به بخش دوم یعنی روش‌های کاربردی آماده‌تر می‌نماید.

نکته‌ی بسیار مهم این است که اگر علاقه‌مند به اداره‌ی کلاس انشا هستید، این کار را بپذیرید و اگر نه، با جرئت تمام این جمله را بر زبان آورید: کار من نیست! چرا که چنین کاری وظیفه‌ای صعب است و داشتن انگیزه برای انجام آن، کلید طلایی ورود به ذهن و روح و روان

بچه‌هاست، مهم‌تر این‌که همواره تقویت انگیزه‌ی نوشتن و خواندن در کودکان و نوجوانان را به‌عنوان یک هدف جدی در نظر داشته باشیم. وقتی کودک از این دو فعالیت لذت ببرد و آن‌ها را جدی بگیرد، بسیاری از اشکالات نگارشی او نیز بر اثر تمرین و تکرار از میان می‌رود. از این‌روست که در این مجموعه بیش‌تر از این‌که روی ساخت و بافت جمله‌بندی و زبان نگارش در متن متمرکز شویم، به محتوای فکر و اندیشه‌ی فعال کودک و نوجوان پرداخته‌ایم.